
VICENTE ÁLVAREZ VIVES

LA CONTRIBUCIÓN DE LA ROMANÍSTICA ALEMANYA ALS ESTUDIS ACTUALS DE LINGÜÍSTICA CATALANA: VALORACIÓ GLOBAL AMB ESPECIAL ATENCIÓ A LA LEXICOGRAFIA BILINGÜE

1. INTRODUCCIÓ

Si haguérem de fer una valoració global del nombre i de la qualitat dels estudis de lingüística catalana, dins de l'àmbit de la Romanística alemanya, obtindríem uns resultats positius donada l'abundant dedicació i la variada oferta d'investigacions al respecte. Diversos lingüistes (Briesemeister 1988; Berkenbusch & Bierbach 1997) coincideixen a assenyalar que la Filologia romànica alemanya té la fama d'haver donat un lloc adequat als estudis sobre el català, dins del seu ample repertori de recerca.

No és d'estranyar que la relació entre els idiomes català i alemany compte amb nombroses contribucions, ja que açò només és el reflex d'una tradició que es remunta segles enrere. Allà per l'any 1502 l'impressor Johann Rosenbach de Heidelberg va publicar el *Vocabolari molt profitós per aprendre Lo Catalan Alamaný y Lo Alamaný Catalan*, una de les primeres manifestacions de la importància de la llengua catalana a l'època. Hem de tenir en compte que es tracta d'una de les primeres obres lexicogràfiques bilingües que ja no tenen el llatí com a referent.

Però aquí ens interessen les aportacions de la Romanística alemanya dedicades a la llengua catalana, i més concretament, els estudis de lingüística del català en l'actualitat. Avui dia el català és un idioma que es pot aprendre en moltes universitats, sobretot europees; però, sens dubte, Alemanya és un dels principals països on gaudeix i sempre ha fruit d'una posició privilegiada. No volem dir amb això que ocupe un lloc més important del que pertoca, sinó que les atencions envers el català són les que, com a llengua romànica, mereix.

Berkenbusch i Bierbach (1997: 123) proposen una periodització dels estudis que la filologia romànica alemanya ha dedicat a la llengua catalana. Ambdues autores expliquen que aquesta no és sistemàtica perquè no és justificada metodològicament i perquè les fonts consultades fan referència a èpoques diverses, però que es tracta d'una valoració pragmàtica i descriptiva de la situació temporal de les investigacions referides. Proposen una divisió en dos moments:

1. La primera etapa que hem establert comença amb els principis de la Romanística alemanya a finals del segle dinou i les primeres relacions científiques catalano-alemanyes i s'estén fins a mitjans del nostre segle (guerra civil espanyola 1936-39, segona guerra mundial 1939-45).
2. La segona etapa abraça des dels començaments de la reconstrucció de la Romanística alemanya de postguerra i el seu ascens a partir dels anys setanta, fins avui.

En aquesta panoràmica dels estudis lingüístics de la llengua catalana ens basarem sobretot en la segona etapa de la periodització anterior i, per això, hem reunit una selecció de les darreres investigacions dedicades al català fetes, dins de l'àmbit de la Romanística alemanya. Per descomptat, es tracta d'una breu síntesi dels principals corrents d'investigació i, per avançat, demanem disculpes per aquells treballs que no seran citats aquí i que, sens dubte, són investigacions que mereixerien una menció.

Per a no deixar un buit en la primera etapa de la periodització anterior i proposar algunes referències més per a qui puga estar interessat en obres recopilatòries de materials sobre el català, observem les indicacions de Berkenbusch i Bierbach (1997: 128):

Per al segle dinou les obres de contingut català no s'han de buscar en bibliografies especialitzades sinó més aviat en obres de conjunt (català-provençal, etc.). També hi ha un tipus de fonts bibliogràfiques que quasi no apareixen mai en les bibliografies corrents, com són els anomenats *Schulchriften* (Publicacions d'Institut).

Per a l'època de 1890-1950 ens basem en les dades de la bibliografia de la ZrPh, aquella de FLASCHE 1950 i la de BRIESEMEISTER 1979. Per més endavant podem comptar amb la *Romanische Bibliographie* (RB – a partir de 1961), la *Bibliographie der Hispanistik* (BHisp – 1978-1989), la *Bibliographie Linguistischer Literatur* (BLL), la *Bibliographie Linguistique* (BL), a partir de 1984 tenim la ressenya de Schönberger/Stegmann (*Zeitschrift für Katalanistik-ZfK* 1 1988 ff.) i també la llista d'escrits universitaris (Katalanische Hochschulschriften) de Sabine Sattel (ZfK 1991b). A més vam consultar [les] actes dels congressos internacio[n]als de romanística, hispanística, catalanística i les fonts indicades al final del text.

Hem realitzat la recerca de les obres de diverses maneres, però hem de destacar el gran ajut dels materials online. Ens referim, concretament, a la consulta de les *Mitteilungen des Deutschen Katalanistenverbandes*,¹ que trobem a la pàgina web de l'Associació Germano-Catalana,² així com també de la *Zeitschrift für Katalanistik*.³

2. DELS INICIS FINS A LA POSTGUERRA

Hom atribueix a Friedrich Diez el paper de protagonista en les primeres investigacions sobre la llengua catalana i els problemes de la cultura i la història de Catalunya, dins l'àmbit de la Romanística alemanya. En la *Grammatik der romanischen Sprachen* (1868), apareix el català, dins l'apartat dedicat al provençal, però en la segona edició ja es parla d'una llengua independent, encara que emparentada amb els parlars de la Provença. Serà a la cinquena edició (1888) quan Diez dedicarà un capítol al català, tot i que amb un contingut molt semblant a les anteriors edicions.

Un altre fet destacable per a la promoció nacional i internacional del català fou la celebració del Primer Congrés de la Llengua Catalana (1906) a Barcelona, organitzat per Mn. Alcover. S'hi reuniren lingüistes de renom com A. Morel-Fatio, J. Saroïhandy, E. Vogel, F. Holle i B. Schädel entre d'altres, les investigacions dels quals van concedir al català el lloc que ocupa i mereix junt a les altres llengües romàniques. Destacaren en aquest congrés els treballs de F. Holle sobre «La frontera de la lengua catalana en la Francia meridional» (1908) i de B. Schädel «Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien» (1908b).

1. Números del 36 (març de 1999) al 47 (febrer de 2006).

2. <<http://www.corpora-romanica.net/dkv/llobres.htm>>.

3. *Zeitschrift für Katalanistik (ZfK)* o *Revista d'Estudis Catalans*. Trobem a Internet des del volum 15 (2002) al 19 (2006). Vegeu <<http://www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/dt/archiv.htm>>.

B. Schädel ha estat considerat per molts (Eberenz & Greoles 1990: 158-159; Julià 2000: 28-30) el fundador dels estudis sobre el català a Alemanya. Fou professor a la Universitat de Halle i des d'allà va establir contactes amb Mn. Alcover, que, si bé a llarg termini acabarien essent extremadament productius per al desenvolupament de la dialectologia catalana, no tingueren l'èxit que Schädel esperava (Kaminsky 1991: 13; i cf. Julià 2000: 33-34):

Com Artur Quintana (cf. Lüdtke 1970) i, més recentment, Eberenz-Greoles (1990) esmenten, tres estipendiats catalans foren enviats a Alemanya de 1908 a 1912. Aquest intercanvi representà a començaments d'aquest segle el punt culminant de les relacions científiques entre Catalunya i Alemanya. Començà com un projecte molt esperançador i acabà amb la frustració dels participants i pocs resultats en relació amb la despesa i el desig.

Els tres estudiants al·ludits foren Antoni Grieria, Pere Barnils i Manuel de Montoliu, que arribaren a Halle amb la inquietud d'aprendre la metodologia més capdavantera amb què es realitzaven els estudis de Romanística a Alemanya per poder aplicar-la a l'estudi científic del català. Malgrat els seus esforços, els resultats de la seva estada a Halle no foren positius i només Barnils finalitzà els seus estudis en aquella universitat. Va defensar la seva tesi doctoral el 1912, una de les primeres (segurament la primera) sobre el català en una universitat alemanya.

Com a conseqüència del Primer Congrés de la Llengua Catalana (1906) i de la creació, el 1907, de l'Institut d'Estudis Catalans, es conformaren les *Normes ortogràfiques* (1913), el *Diccionari ortogràfic* (1917) i la *Gramàtica catalana* (1918) de Pompeu Fabra, obres bàsiques de la descripció i codificació del català modern. Cal afegir a aquesta llista les monografies de B. Schädel (1908a) i de Meyer-Lübke (1925) com a contribucions alemanyes rellevants.

Les dues primeres dècades del segle xx van viure la codificació de la llengua, així com van ser testimonis de la utilització del català en les publicacions científiques a Alemanya i el domini lingüístic catalanoparlant sense cap entrebanc fins a la dictadura de Primo de Rivera (1923) en què començaren a produir-se les primeres dificultats. Posteriorment, el parèntesi que significà la guerra civil i el conflicte entre les principals potències europees acabà amb la prohibició del català tant parlat com escrit i l'aïllament dels nostres territoris respecte del marc europeu que tanta volada havia donat a l'estudi acadèmic del català en les dècades anteriors. Aquesta situació no canviarà fins als últims anys del règim franquista i, per tant, durant aquest període

no hi haurà una activitat destacada pel que fa a l'estudi ni a l'ús de la llengua, si més no, als països de parla alemanya.⁴

3. DE LA POSTGUERRA FINS A L'ACTUALITAT

A principis dels anys cinquanta s'incrementen els estudis de dialectologia i també els d'història de la llengua i de gramàtica (encara que les contribucions alemanyes són poc nombroses en aquest últim apartat). La situació no canviarà gaire durant els anys seixanta, però a partir de finals d'aquesta dècada i durant la següent començaran a minvar les obres sobre dialectologia, onomàstica i toponomàstica i es crearà un nou corrent d'estudis dedicats a la sociolingüística.

En darrera instància, l'interès dels romanistes alemanys per la nostra llengua i la nostra cultura es fa evident en l'aparició de números monogràfics de revistes sobre temes catalans: *Iberoromania* 9 (1979); *Iberoamericana* 24 (1985); *Hispanorama* 40 (1985), 57 (1991), 65 (1993), 84 (1999) i 118 (2007). A més a més, cal destacar també els manuals d'introducció a la llengua catalana que veuran la llum a partir dels anys vuitanta, com els de Lüdtke (1984), Röntgen (1987) o Radatz (1992).

Una última prova manifesta del moment que viu l'aprenentatge del català als països de parla alemanya és la publicació dels darrers diccionaris bilingües. Durant la dècada dels noranta, la producció lexicogràfica alemany-català, català-alemany es veurà incrementada considerablement. Ho considerarem amb més detall en l'apartat dedicat a aquesta matèria.

Finalment, la creació de l'*Associació Germano-Catalana* o *Deutsche Katalanistenverband* (DKV), que va tenir l'origen en la *Deutsch-Katalanische Gesellschaft* (DKG), reunida per primera vegada el 1983 a Karlsruhe, és un exemple més de la importància del català, dins la Romanística alemanya que continua vigent avui dia. Aquesta associació organitza col·loquis de Catalanística cada dos anys,⁵ que se celebren en diferents universitats alemanyes i és la responsable d'editar la *Revista d'Estudis Catalans*, també

4. Un procés paral·lel es produeix en el nombre de traduccions de literatura catalana a l'alemany, que havia crescut progressivament durant els primers anys del segle xx i es veurà aturat en sec després del conflicte bèl·lic peninsular (cf. Robles 2005: 221-222).

5. El darrer col·loqui es va celebrar a la Universitat de Kiel el 2008.

coneguda com *Zeitschrift für Katalanistik (ZfK)*, fundada pel professor T. D. Stegmann, que va començar a editar-se el 1988 i des de 2002 es pot consultar a través d'Internet.

3.1 Sobre *fonètica i fonologia* hem de destacar els estudis de la professora C. Lleó, que des de 1985 exerceix la docència a la Universitat d'Hamburg. Les seves àrees d'especialitat són la fonologia, la morfologia, la Gramàtica Generativa de l'espanyol, així com també la del català, i la sociolingüística catalana. Té una gran trajectòria d'obres publicades, entre les quals citem algunes de les seves monografies: en 1970 aparegué *Problems in Catalan Phonology*, publicat a Seattle per la Universitat de Washington; en 1982, amb H. Contreras, *Aproximación a la fonología generativa: Principios teóricos y problemas*, publicat a Barcelona per Anagrama; i en 1997, *La adquisición de la fonología de la primera lengua y de las lenguas extranjeras*, a Madrid per l'editorial Visor. D'altra banda ha participat en projectes de recerca sobre aspectes de fonologia alemanya-espanyola,⁶ dislèxia⁷ i prosòdia⁸ en el desenvolupament fonològic i morfològic, dins l'àmbit de la lingüística bilingüe. Finalment, entre els seus articles destaquen els dedicats a l'adquisició fonològica del català (Lleó 1991; Lleó 1995), a la prosòdia (Lleó 2004), a l'adquisició lingüística bilingüe (Lleó 2006) i a qüestions de dialectologia (Lleó 1986).

3.2 Són pocs els treballs d'època moderna dedicats a la *morfosintaxi* del català contemporani. El primer a ocupar-se'n fou J. Huber a la seva *Katalanische Grammatik* (1929) i també a començaments del segle xx trobem treballs que s'hi dediquen tant des d'un punt de vista sincrònic (Spitzer 1914) com diacrònic (Klesper 1930). En l'època actual, els treballs més destacats són l'estudi sobre el sistema pronominal del català parlat de Mallorca de H.-I. Radatz (1994) i l'article sobre el criteri d'acceptabilitat en sintaxi de R. Kailuweit (1994), així com les tesis doctorals de B. Schlieben-Lange (1971) i R. Groß (1997) sobre els sistema verbal i M.-O. Hinzelin (2007) sobre el sistema pronominal en català.

3.3 Són molt més abundants les contribucions dedicades a la *sociolingüística*, la *variació lingüística*, la *pragmàtica* i la *gramaticalització* en català. Encara que els primers

6. Phonologie-Erwerb Deutsch-Spanisch als Erste(n) Sprache(n) (PEDSES) (1986-1988)

7. Dyslexien im Deutschen und Spanischen (DYDUS) (1995-1997).

8. Prosodische Beschränkungen zur phonologischen und morphologischen Entwicklung im bilingualen Erstspracherwerb (des de 1999).

estudis empírics dignes d'esment comencen als anys setanta, no serà fins a les dècades posteriors que assoleixin un nivell científic considerable. En un primer moment, els sociolingüistes centraren els seus treballs en la qüestió de l'estatut tipològic de la llengua catalana, és a dir, sobre la pertinença a l'àmbit iberoromànic o gal·loromànic (Schlieben-Lange 1971; Egert 1985).⁹ Més recents són els estudis de caràcter general sobre *sociolingüística* i *diglòssia* de Schlieben-Lange (1973) —un referent ja clàssic de la Romanística alemanya—, Brumme (1994), Kailuweit (1997; 2002), Sinner (2001) i Thielemann (1994), entre altres.

Entorn al concepte d'*interferència lingüística*, A. Wesch (1994a; 1997) i C. Sinner (1998) als seus articles, i H. Schubert (2000), J. Seib (2001) i E. Dobrowolska (2006) a les seves tesis doctorals i de llicenciatura, estudien en profunditat la incidència del català sobre la llengua espanyola, mentre que G. Berkenbusch (1981) i K. Noufal (1998) analitzen el contacte lingüístic entre el francès i el català a Perpinyà i el Rosselló.

Sobre *norma lingüística* ens ofereixen una visió global i exhaustiva els treballs de C. Sinner (2005) i A. Torrent-Lenzen (2000a; 2000b; 2005b; 2005c). Quant a la *llengua parlada* resulten interessants les aportacions d'A. Torrent-Lenzen (1999) i A. Wesch (1994b; 2000). Incloem aquí, com a simple mostra de treballs sobre *pragmàtica*, els estudis d'A. Torrent-Lenzen (2001; 2005a), encara que a aquest apartat ja es refereix amb més detall l'article de F. Robles recollit en aquest mateix volum.

Pel que fa a la *variació lingüística* i *estudis diatòpics* en llengua catalana, cal fer esment dels següents: sobre l'*Alguer*, P. Steinkrüger (1997a) es qüestiona l'aspecte conservador o innovador del dialecte alguerès; respecte a *Andorra*, trobem l'estudi de C. Sinner (2004) sobre llengües i contacte de llengües; un major nombre de treballs estan dedicats a l'*espanyol de Catalunya*: C. Sinner (1998; 1999a; 2000; 2008) i A. Wesch (1997); per acabar, sobre *Mallorca* sobresurten les investigacions sobre bilingüisme i normalització lingüística de S. Herling (2003) i C. Sinner (1999b; 2000).

Finalment, la *gramaticalització* és un dels fenòmens lingüístics que més atenció està rebent per part dels romanistes interessats en l'estudi del català. Una repassada als treballs que han ofert en els darrers anys ens dona un clar indicatiu d'aquesta dedicació: des d'una perspectiva diacrònica destaquem els articles de C. Lehmann i

9. Recordem que el debat entorn de la filiació tipològica del català fou especialment intens durant els anys vint i trenta del segle passat i també comptà amb la participació d'autors contemporanis i anteriors de la talla d'A. Morel-Fatio (1904/1906) i W. Meyer-Lübke (1925, 1926).

M. Aguado (1989), P. Steinkrüger (1995; 1997b; 1999; 2000; 2004) i Fischer (2006), i des d'un punt de vista sincrònic, els de C. Pusch (1997) i H.-I. Radatz (2003). M.-O. Hinzelin també se n'ocupa des d'una perspectiva contrastiva amb l'occità i el francès (2004; 2006; 2007).

3.4 PANORAMA DE LA LEXICOGRAFIA BILINGÜE ALEMANY-CATALÀ, CATALÀ-ALEMANY

3.4.1 La lexicografia bilingüe de l'alemany i el català

No trobem molta bibliografia sobre lexicografia bilingüe alemany-català, català-alemany. Això és senyal de la manca de treballs científics que permetrien augmentar la qualitat dels diccionaris que tenim al mercat. Comptem amb alguns referents que han fet l'esforç de recopilació i presentació dels materials existents. En primer lloc, G. Colón i A. Soberanas (1991) descriuen un panorama de la lexicografia catalana que va des de les glosses medievals fins a l'obra de Pompeu Fabra. Els autors consideren totes les regions de la llengua i per això recullen tota mena de documents «tant del Principat, de València, de les Illes com del comtat del Rosselló» (Colón & Soberanas 1991: 7). Pel que fa a la lexicografia català-alemany ens expliquen que el 1502 l'impressor Johann Rosenbach va publicar a Perpinyà un vocabulari català-alemany amb la intenció de presentar una obra per a l'aprenentatge autodidacte d'una llengua aliena (Colón & Soberanas 1991: 40):

Aquest molt digne y útil vocabolari a instruir aprendre sinse anar a la schola açí con són menestrals aquí pot aprendre un alaman catalan y catalan alaman y en lo present libre són contenguts tots noms y mots que se pugua demanar tot capitolat ab sa taula.

La importància de l'obra rau en el fet que es tracta d'un repertori lexicogràfic de dues llengües diferents de la llatina, cosa que no era molt habitual a l'època. Ja L. Klaiber (1936) va demostrar que és el resultat de l'adaptació d'un dels vocabularis alemany-italià que circulaven cap a finals del segle xv. L'element més peculiar d'aquesta obra és que la disposició de les entrades no és alfabètica sinó que recopila el material lèxic i l'ordena en grups lògics com la religió, la casa, els animals, la guerra, les malalties, etc.

El següent diccionari català-alemany, alemany-català que ressenyem és el d'E. Vogel (1911): *Taschen-wörterbuch der katalanischen und deutschen Sprache*, Madrid/

Berlín. Es tracta d'una obra que fou punt de referència durant molt de temps per als romanistes alemanys fins a l'arribada d'altres obres lexicogràfiques més recents. Destaca, sobretot, el fet que incorpora la transcripció fonètica dels mots.

Convé que parem aquí esment de dos articles de considerable valor per a la qüestió que ens ocupa, ja que ofereixen el panorama general de la tradició lexicogràfica catalana. El primer té per autor el romanista i catalanòfil G. Haensch (1990).¹⁰ mentre que el segon, tot i ser obra de dos investigadors catalans, fou publicat en alemany al manual de referència de la lingüística romànica germanoparlant *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)* (Rico & Solà 1991). El professor G. Haensch proposa una periodització de la lexicografia catalana que s'estructura en quatre etapes: *a)* dels orígens fins al segle XVII, *b)* del segle XVII fins a principis de la Renaixença, *c)* de la Renaixença fins a l'acabament del segle XIX i *d)* el segle XX. A més a més, afegeix un apartat dedicat a la tipologia dels diccionaris amb exemples en català. Com a conclusió i parant esment a d'altres qüestions que ajuden a comprendre l'estat de la lexicografia catalana, com la situació de bilingüisme, Haensch (1990: 1779) apunta:

Els aconseguints i els dèficits de la lexicografia catalana s'han de veure en relació amb les vicissituds de la llengua i la cultura catalanes des del segle XVI, però també sobre el rerefons d'una situació de bilingüisme que es perllonga des de fa segles. En efecte, encara manquen per complet molts tipus de diccionaris i en el cas d'altres, hom desitjaria noves o millors obres. [...]

Una perspectiva més actual, ens l'ofereix l'article de C. Gelpí (2001) amb una proposta d'avaluació de tres diccionaris bilingües alemany-català. L'estudi s'estructura sobre la base dels conceptes de *funció*, *usuari* i *tipus* de diccionari. El criteri de la *funció* ens permet distingir entre els diccionaris per a la producció i els diccionaris per a la comprensió. En el cas del català, aquesta mena de distincions no resulta operativa ja que no es veu reflectida en cap dels diccionaris catalans estudiats. En segon lloc, cal pensar en els *usuaris*, ja que depèn d'ells la selecció i l'organització de la informació que el lexicògraf proporcione. Per tant, els *usuaris* es converteixen en un factor essencial dels diccionaris bilingües i els lexicògrafs són conscients de la necessitat de crear un producte que siga útil per a un usuari determinat. I, finalment, els *tipus* de diccionaris, és a dir, a partir de la consideració de les funcions i els usuaris necessitem un tipus determinat d'obra. C. Gelpí (2001: 144) afirma que:

¹⁰. Podem afegir, entre d'altres, l'article del prof. G. Haensch (1988) dedicat a uns quants diccionaris castellà-català.

Els resultats de l'aplicació d'aquest sistema d'avaluació ens mostraran un panorama que és encara lluny d'una situació desitjable, perquè els pocs diccionaris bilingües que hi ha al mercat, tot i la qualitat que presenten, no poden satisfer del tot les necessitats dels usuaris que els consulten.

D'altra banda, sobre la *lexicografia bilingüe* de l'*espanyol* amb el *català* està escrivint una tesi doctoral en l'actualitat L. M. Schaipp de la Universitat d'Augsburg, que s'ocupa concretament de la teoria i de la metodologia dels diccionaris català-espanyol. Fruit del seu treball fou la tesi de llicenciatura *Zweisprachige Lexikographie und zweisprachiges Wörterbuch: Die Situation der neueren Lexikographie für das Sprachpaar Spanisch-Katalanisch*, en la qual presentà els principals diccionaris d'aquestes característiques i alguns problemes que hi podem trobar.

3.4.2 Els diccionaris bilingües actuals alemany-català, català-alemany

Dues són les editorials que han dedicat més esforços a la producció de diccionaris bilingües del català. D'una banda, com a representant alemanya trobem l'editorial Langenscheidt i de l'altra, en el cas català, el grup Enciclopèdia Catalana. Això no vol dir que aquestes hagen estat les úniques cases interessades en aquest tipus d'obres, ja que també és possible citar-ne d'altres publicades per les editorials Pòrtic, Herder i Arimany.

Presentem una panoràmica general dels principals diccionaris bilingües actuals, que pretén ser representativa de l'activitat lexicogràfica a l'entorn de les llengües que aquí ens ocupen, més que no una anàlisi exhaustiva de cadascun dels títols esmentats. Comencem, doncs, per l'editorial Langenscheidt: Batlle, L. C., Haensch, G., Stegmann, T., Woith, G. (1992) *Langenscheidts Handwörterbuch Katalanisch - Deutsch*, Berlín, Langenscheidt. Es tracta d'una obra de 1.060 pàgines que reuneix unes 70.000 entrades i locucions i que inclou exemples d'ús, sobretot d'unitats fraseològiques. Es completa amb una gramàtica de 23 pàgines que facilita a l'usuari alemany la informació bàsica sobre la gramàtica del català. D'altra banda, aquesta mateixa editorial també publica versions de butxaca, com per exemple: *Langenscheidts Universal-Wörterbuch Katalanisch (Katalanisch - Deutsch / Deutsch - Katalanisch)* 2000, Berlín, Langenscheidt. Aquest és un diccionari amb unes 30.000 entrades i locucions destinat a l'ús de turistes i que compta amb la transcripció fonètica dels mots. L'Enciclopèdia Catalana també ha posat cura en la producció de diccionaris bilingües alemany-català. En les

edicions revisades cal destacar que tornem a trobar els mateixos autors dels diccionaris de Langenscheidt: Batlle, L. C., Haensch, G., Kockers, E., Stegmann, T. D. (1996) *Diccionari Alemany-Català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. Té 735 pàgines i està redactat en català. Inclou un resum de la fonètica alemanya i algunes qüestions sobre aspectes gramaticals. Un segon exemple és el que complementa l'anterior: Batlle, L. C., Haensch, G., Stegmann, T., Woith, G. (1991) *Diccionari Català-Alemany*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. Té 1.072 pàgines i les instruccions d'ús, qüestions de fonètica catalana i nocions gramaticals. A la portada s'especifica la xifra d'entrades que conté: 56.000. Per descomptat, aquesta editorial també prepara edicions de butxaca: Enciclopèdia Catalana (1996) *Diccionari Català-Alemany / Deutsch-Katalanisches Wörterbuch*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana; i Enciclopèdia Catalana (2003) *Diccionari Bàsic Català-Alemany / Alemany-Català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. Ambdues obres consten d'unes 500 pàgines aproximadament.

L'editorial Pòrtic publicà l'obra de Guàrdia, R., Ritter, M. (1981) *Diccionari Alemany-Català / Català-Alemany*, Barcelona, Pòrtic. Consta de 543 pàgines i es tracta d'una de les obres de consulta d'ús més habitual entre els parlants d'ambdues llengües. Conté unes 17.000 entrades en la part alemany-català i d'unes 15.000 en la de català-alemany. En aquest cas no comptem amb les introduccions que hem observat en els casos anteriors de Langenscheidt i de l'Enciclopèdia Catalana.

Finalment, el diccionari més recent és el publicat per l'editorial Herder: Álvarez, V. (2007) *Diccionari Pocket Deutsch-Katalanisch / Català-Alemany*, Barcelona, Herder. Es tracta d'un diccionari de butxaca d'unes 563 pàgines i que consta de les parts següents: indicacions per a l'ús del diccionari, introducció a la pronúncia de cadascuna de les llengües, introducció a la gramàtica bàsica de l'alemany i el català i cos del diccionari. Com que, en principi, està destinat a l'ús de turistes, a la fi de l'obra s'ha afegit una guia de conversa bilingüe.

Altres diccionaris o repertoris lèxics que també mereixen un breu esment són els de Radatz, H.-I. (2004) *Katalanisch Wort für Wort*, Osnabrück, Peter Rump, i Rienitz, A. (1991) *Diccionari Català-Alemany / Alemany-Català*, Barcelona, Arimany.

4. PREMIS PER ALS FUTURS ROMANISTES

Amb caràcter anual, l'Associació Germano-Catalana (DKV) atorga les beques d'investigació «Rudolf Brummer» i els premis «Brigitte Schlieben-Lange» als estu-

que han tractat alguna qüestió relacionada amb la llengua, la literatura o la cultura dels territoris de parla catalana en les seves dissertacions acadèmiques (tesis doctorals, d'habilitació, de llicenciatura, etc.). En els darrers anys, aquests guardons han contribuït a incentivar la realització d'aquesta mena d'estudis i són un reconeixement per a les investigacions més reeixides.

Les darreres beques «Brummer» han recaigut en: Sophia Simon (Leipzig), *Forschungsprojekt zur sprachlichen und kulturellen Identität der Katalanen in L'Alguer* (2001); Katharina Wieland (Würzburg/Berlín), *Lebensweise und mündlicher Sprachgebrauch der Jugendlichen in Katalonien (speziell in Barcelona) im Spannungsfeld zwischen einem Kodex der Autonomie und den allgemeinen Sprachnormen des Katalanischen* (2002); Cornelia Eisner (Viena), *L'aplicació de la Llei de Política Lingüística a Catalunya: estat de la qüestió* (2003); Matthias Heinz (Tubinga), *Silbenstruktur und Phonotaktik des Katalanischen in der Diachronie* (2005); Susan Flocken (Friburg), *Die Sonderstellung des Katalanischen als europäische Minderheitensprache* (2005).

Els darrers premis «Schlieben-Lange» han estat concedits a: Sandra Herling (Siegen), *Kastilisch, Normkatalanisch und Mallorquinisch auf Mallorca* (2002); Annelise Hartkopf (Mannheim), *Der Sprachgebrauch in einer katalanischen Kleinstadt. Eine ethnographische Studie* (2003); Kirsten Süsselbeck (Berlín/Marburg), *Sprache, Nation und Identität. Sprachpolitische Diskurse im Kontext von Nationalismus am Beispiel Katalonien* (2004).

VICENTE ÁLVAREZ VIVES
Université de Neuchâtel
Espace Louis-Agassiz 1

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BERKENBUSCH, G. (1981) «Einstellungen zum Französischen und zum Katalanischen in Perpignan», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.
- BERKENBUSCH, G. & C. BIERBACH (1997) «La filologia romànica alemanya i el seu interès per la llengua catalana: retrospectiva i balanç», *Treballs de sociolingüística catalana*, 13, pp. 123-147.
- BRIESEMEISTER, D. (1988) «Katalonien und Deutschland: ein Überblick über die kulturgeschichtlichen Wechselbeziehungen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 1, pp. 11-35.

- BRUMME, J. (1994) «Nationalsprache und Regionalsprachen in Spanien. Ein Problem-
aufriß von heute auch für morgen», dins H.-J. Lüsebrink (ed.), *Nationalismus
im Mittelmeerraum*, Passau, Passavia, pp. 74-99.
- COLÓN, G. & A.-J. SOBERANAS (1991) *Panorama de la lexicografía catalana*, Barcelona,
Enciclopèdia Catalana. [1a ed. 1986]
- DIEZ, F. (1868) *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, Weber.
- DOBROWOLSKA, E. (2006) «Das Spanische in Katalonien. Sprachkontakte zwischen
dem Spanischen und dem Katalanischen», Universitat de Frankfurt, tesi de
llicenciatura.
- EBERENZ-GREOLES, C. (1990) «Bernhard Schädel i els Països Catalans», *Zeitschrift für
Katalanistik*, 3, pp. 137-166.
- EGERT, G. (1985) *Die sprachliche Stellung des Katalanischen auf Grund seiner Lautent-
wicklung*, Frankfurt, Haag & Herchen.
- FISCHER, S. (2006) «Degrammaticalisation or the historical distribution of the epenthetic
vowel in object pronouns», dins C. D. Pusch (ed.), *La gramàtica pronominal
del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 1-25.
- GELPÍ, C. (2001) «La lexicografia bilingüe català-alemany, alemany-català: Proposta
d'avaluació», dins C. D. Pusch (ed.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart*,
Tübingen, Stauffenburg, pp. 143-153.
- GROSS, R. (1997) «Das Modalverb „sollen“ und seine Korrelate in spanischen und
katalanischen Übersetzungen», Universitat de Viena, tesi doctoral.
- HAENSCH, G. (1988) «Cop d'ull sobre uns quants diccionaris castellà-català», dins
Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, xvi. *Miscel·lània Antoni M. Badia
i Margarit* 8, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 113-144.
- HAENSCH, G. (1990) «Katalanische Lexikographie», dins F. J. Hausmann *et alii* (eds.),
Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie, 11, Berlín / Nova
York, Walter de Gruyter, pp. 1770-1788.
- HERLING, S. (2003) «Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch auf Mallorca – ein sozio-
linguistischer Überblick», *Zeitschrift für Katalanistik*, 16, pp. 31-40.
- HINZELIN, M.-O. (2004) «Die Stellung der Objektpronomina in frühen okzitanischen
und katalanischen Texten im Vergleich», *Zeitschrift für Katalanistik*, 17, pp. 111-129.
- (2006) «Die neutralen Pronomina *ell*, *això*, *allò*, *açò* und *ço* in unpersönlichen
Konstruktionen in diachroner und dialektaler Variation», dins C. D. Pusch
(ed.), *La gramàtica pronominal del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 47-84.

- (2007) *Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen: diachrone Perspektive und Korpusstudie zum Okzitanischen sowie zum Katalanischen und Französischen*, Tübingen, Narr.
- HOLLE, F. (1908) «La frontera de la lengua catalana en la Francia meridional», dins E. Vallès (ed.), *Primer congrés de la llengua catalana*, Barcelona, Joaquim Horta, pp. 335-339.
- HUBER, J. (1929) *Katalanische Grammatik: Laut- und Formenlehre, Syntax, Wortbildung*, Heidelberg, Carl Winter.
- JULIÀ, J. (2000) *Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- KAILUWEIT, R. (1994) «Das Akzeptabilitätskriterium in der Syntaxforschung – Erfahrungen mit dem Katalanischen», dins G. Berkenbusch & C. Bierbach (eds.), *Akten des 2. gemeinsamen Kolloquiums der deutschsprachigen Lusitanistik und Katalanistik II: Zur katalanischen Sprache: historische, soziolinguistische und pragmatische Aspekte*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 125-141.
- (1997) *Vom EIGENEN SPRECHEN – eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759-1859)*, Frankfurt, Peter Lang.
- (2002) «Català heavy – català light: una problemàtica de la lingüística de profans», *Zeitschrift für Katalanistik*, 15, pp. 169-182.
- KAMINSKY, A. (1991) «Einige Aspekte der Einflußnahme der deutschen Katalanistik auf die wissenschaftliche Beschäftigung mit dem Katalanischen in Katalonien», *Sintagma*, 3, pp. 13-23.
- KLAIBER, L. (1936) «Der “Vocabulari català-alemany” von 1502 und seine italienische Vorlage. Eine bibliographische Untersuchung», dins *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, III, Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat, pp. 81-86.
- KLESER, O. (1930) «Beiträge zur Syntax altkatalanischer Konjunktionen», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 18, pp. 321-421.
- LEHMANN, C. & M. AGUADO (1989) «Zur Grammatikalisierung der Klitika im Katalanischen», dins W. Raible (ed.), *Romanistik, Sprachtypologie und Universalienforschung*, Tübingen, Narr, pp. 151-161.
- LÜDTKE, J. (1970) *Informationen über Katalonien*, Tübingen, Universität de Tübingen.
- (1984) *Katalanisch: eine einführende Sprachbeschreibung*, Munich, Hueber.
- LLEÓ, C. (1970) *Problems in Catalan Phonology*, Seattle, University of Washington.
- (1986) «Algunes solucions dialectals de l'anivellament morfofonològic verbal», dins J. Veny i J. Pujals (coords.), *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i*

- Literatura Catalanes, Tarragona-Salou 1-5 octubre 1985*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 495-510.
- (1991) «Cap a la recerca sistemàtica sobre l'adquisició fonològica del català com a primera llengua en criatures multilingües», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 159-173.
- (1995) «Processos reduplicatius en català i ritme prosòdic: de l'adquisició fonològica a la formació de mots», *Caplletra*, 19, pp. 195-214.
- (1997) *La adquisición de la fonología de la primera lengua y de las lenguas extranjeras*, Madrid, Visor.
- (2004) «La recerca de l'adquisició fonològica de la primera llengua: dels segments a la prosòdia», dins T. Cabré (ed.), *Lingüística teòrica: anàlisi i perspectives*, 1, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 109-139.
- (2006) «Fenòmens evolutius i d'ús oral del català des de la finestra psicolingüística de l'adquisició bilingüe», dins S. Martí (coord.), *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 361-385.
- LLEÓ, C. & H. CONTRERAS (1982) *Aproximación a la fonología generativa: Principios teóricos y problemas*, Barcelona, Anagrama.
- MEYER-LÜBKE, W. (1925) *Das Katalanische: seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Heidelberg, Winter.
- (1926) «Afroromanisch und Iberoromanisch», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 46, pp. 116-128.
- MOREL-FATIO, A. (1904-1906) «Das Catalanische», dins G. Gröber (ed.), *Grundriss der romanischen Philologie*, 1, Estrasburg, Trübner, pp. 841-877.
- NOUFAL, K. (1998) «Der Sprachkontakt Französisch-Katalanisch im Roussillon», Universitat de Tübingen, tesi de llicenciatura.
- PUSCH, C. D. (1997) «(Alltags-)Sprachliche Kreativität und Grammatikalisierung, diskutiert an Beispielen aus der katalanisch-gaskognischen Morphosyntax», dins P. Reisewitz (ed.), *Kreativität. Beiträge zum 12. Nachwuchskolloquium der Romanistik*, Bonn, Romanistischer Verlag, pp. 281-292.
- RADATZ, H.-I. (1992) *Katalanisch für Globetrotter*, Bielefeld, Peter Rump.
- (1994) «Observacions sobre el sistema pronominal del català parlat de Mallorca», dins G. Berkenbusch i C. Bierbach (eds.), *Zur katalanischen Sprache: historische, soziolinguistische und pragmatische Aspekte*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 81-96.

- (2003) «La perífrasis <VADO + infinitivo> en castellano, francés y catalán», dins C. Pusch i A. Wesch (eds.), *Verbalperiphrasen in den (ibero)romanischen Sprachen*, Hamburg, Buske, pp. 61-75.
- RICO, A. & J. SOLÀ (1991) «Katalanisch: Lexikographie», dins G. Holtus *et alii* (eds.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL) V/2*, Tübingen, Niemeyer, pp. 281-310.
- ROBLES, F. (2005) «Les traduccions alemanyes de literatura catalana», *Zeitschrift für Katalanistik*, 18, pp. 215-229.
- RÖNTGEN, K.-H. (1987) *Einführung in die katalanische Sprache*, Bonn, Romanistischer Verlag.
- SCHÄDEL, B. (1908a) *Manual de fonètica catalana*, Cöthen, Schulze.
- (1908b) «Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien», dins E. Vallès (ed.), *Primer congrés de la llengua catalana*, Barcelona, Joaquim Horta, pp. 410-415.
- SCHLIEBEN-LANGE, B. (1971) *Okzitanisch und Katalanisch: zur Soziolinguistik zweier romanischer Sprachen*, Tübingen, Narr.
- (1973) *Soziolinguistik: eine Einführung*, Stuttgart, Kohlhammer.
- SCHUBERT, H. (2000) «Grammatische und lexikalische Einflüsse des Katalanischen im Spanischen von Barcelona. Ergebnisse eigener Sprachaufnahmen», Universitat de Múnster, tesi de llicenciatura.
- SEIB, J. (2001) «La variedad bilingüe del español hablado en Cataluña caracterizada por influencias y convergencias con el catalán», Universitat de Mannheim, tesi de llicenciatura.
- SINNER, C. (1998) «Frequenzuntersuchungen zum Nachweis sprachlicher Interferenzerscheinungen am Beispiel der katalanischen Varietät des Kastilischen», *Iberoamericana*, 69, pp. 5-25.
- (1999a) «Das Spanische in Katalonien», *Grenzgänge*, 11, pp. 93-126.
- (1999b) «Die Normalisierung des Katalanischen auf Mallorca: kritische Bilanz», dins R. Kailuweit i H.-I. Radatz (eds.), *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 149-168.
- (2000) «Mallorquinisch: ein unbekannter Dialekt? Über die Mallorquinischkenntnisse der Katalanen», dins C. D. Pusch (ed.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart. Sprachwissenschaftliche Beiträge – Estudis de lingüística*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 211-222.
- (2001) «Zur Terminologie in der Sprachkontaktforschung: Bilinguismus und Diglossie, Interferenz und Integration sowie tertiärer Dialekt», dins G. Hassler (ed.), *Sprachkontakt und Sprachvergleich*, Münster, Nodus, pp. 125-152.

- (2004) «Sprachen und Sprachkontakt in Andorra: ein Überblick», *Zeitschrift für Katalanistik*, 17, pp. 91-110.
- (2005) «Evolució de les normes d'ús als països de parla catalana i el problema del concepte de norma», dins B. Roviró, *et alii* (eds.), *Normen und Identitäten. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags*, Titz, Lenzen, pp. 35-57.
- (2008) «El castellano en los territorios de lengua catalana: estado de la cuestión», dins C. Sinner i A. Wesch (eds.), *El castellano en las tierras de habla catalana*, Frankfurt / Madrid, Vervuert / Iberoamericana, pp. 11-55.
- SPITZER, L. (1914) «Syntaktische Notizen zum Catalanischen», *Revue de dialectologie romane*, 6, pp. 81-138, 237-240.
- STEINKRÜGER, P. (1995) «Grammatikalisierungen von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència», *Zeitschrift für Katalanistik*, 8, pp. 35-62.
- (1997a) «Das Katalanische in L'Alguer (Sardinien) – konservativ oder innovativ?», dins D. Kattenbusch (ed.), *Kulturkontakt und Sprachkonflikt in der Romania*, Viena, Braumüller, pp. 277-282.
- (1997b) «Zur Grammatikalisierung der *haben*-Verben im Katalanischen», *Sprachtypologie und Universalienforschung*, 50, pp. 329-338.
- (1999) «Das katalanische perfekt perifràstic – ein ehemaliger Evidential?», dins R. Kailuweit i H.-I. Radatz (eds.), *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 219-235.
- (2000) «Grammatikalisierung und Empirie. Untersuchungen zum Katalanischen in der Frühen Neuzeit anhand von Selbstzeugnissen der Epoche», Universität de Tübingen, tesi doctoral.
- (2004) *Das Katalanische in der frühen Neuzeit. Untersuchungen zur Grammatikalisierung von Auxiliaren und Kopulae in Selbstzeugnissen der Epoche*, Munich, Lincom Europa.
- THIELEMANN, W. (1994) «Relativanschlüsse: systeminterne und soziale Faktoren des Wandels zwischen Toulouse und Barcelona», dins A. Schönberger i K. Zimmermann (eds.), *De orbis Hispani linguis litteris historia moribus*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 281-296.
- TORRENT-LENZEN, A. (1999) «L'afirmació i la negació en català: llengua parlada contra llengua normativa», dins R. Kailuweit i H.-I. Radatz (eds.), *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 169-190.

- (2000a) «Normen über Fragen und Fragen über Normen im Katalanischen», *Romanistik in Geschichte und Gegenwart*, 6/1, pp. 69-75.
- (2000b) «Reflexions entorn del concepte de norma lingüística als Països Catalans», dins J. Ginebra *et alii* (eds.), *La lingüística de Pompeu Fabra*, vol. I, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, pp. 205-218.
- (2001) «Que tens gana? Anàlisi de la funció pragmàtica del *Que* introductor d'una pregunta amb corba entonativa descendent», dins *Miscel·lània Giuseppe Tavani*, II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 321-333.
- (2005a) «Indexicalitat i comunicació verbal d'emocions en català», dins *Miscel·lània Joan Veny*, VI, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 257-284.
- (2005b) «Norma objetiva, norma prescriptiva y diasistema», dins *Romanistik in Geschichte und Gegenwart*, 11/2, pp. 143-156.
- (2005c) «Sprachnorm: Ein dynamischer Begriff für eine dynamische Sprachwirklichkeit. Überlegungen zur Definition der Begriffe Ist-Norm und Soll-Norm am Beispiel der hispano-romanistischen Normenforschung», dins B. Roviró *et alii* (eds.), *Normen und Identitäten. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags*, Titz, Lenzen, pp. 59-75.
- WESCH, A. (1994a) «Bereicherung und Nivellierung semantischer Strukturen durch Interferenzen am Beispiel Spanisch/Katalanisch», dins U. Helfrich i C. Riehl (eds.), *Mehrsprachigkeit in Europa – Hindernis oder Chance?*, Wilhelmsfeld, Egert, pp. 165-178.
- (1994b) «Elemente des gesprochenen Katalanisch», dins A. Schönberger i K. Zimmermann (eds.), *De orbis Hispani linguis litteris historia moribus*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 309-332.
- (1997) «El español hablado de Barcelona y el influjo del catalán: Esbozo de un programa de investigación», *Verba: Anuario Galego de Filoloxia*, 24, pp. 287-312.
- (2000) «Algunes divergències entre el català parlat (o col·loquial) i el català escrit», *Zeitschrift für Katalanistik*, 13, pp. 32-57.

DICCIONARIS UTILITZATS

- ÁLVAREZ, V. (2007) *Diccionari Pocket Deutsch-Katalanisch / Català-Alemanys*, Barcelona, Herder.
- BATLLE, L. C. *et alii* (1991) *Diccionari Català-Alemanys*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

- (1992) *Langenscheidts Handwörterbuch Katalanisch-Deutsch*, Berlín, Langenscheidt.
- (1996) *Diccionari Alemany-Català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- ENCICLOPÈDIA CATALANA (1996) *Diccionari Català-Alemany / Deutsch-Katalanisches Wörterbuch*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana
- ENCICLOPÈDIA CATALANA (2003) *Diccionari Bàsic Català-Alemany / Alemany-Català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- GUÀRDIA, R. & M. RITTER (1981) *Diccionari Alemany-Català / Català-Alemany*, Barcelona, Pòrtic.
- Langenscheidts Universal-Wörterbuch Katalanisch (Katalanisch-Deutsch / Deutsch-Katalanisch)* (2000), Berlín, Langenscheidt.
- RADATZ, H.-I. (2004) *Katalanisch Wort für Wort*, Osnabrück, Peter Rump.
- RIENITZ, A. (1991) *Diccionari Català-Alemany / Alemany-Català*, Barcelona, Arimany.

BIBLIOGRAFIES CONSIDERADES¹¹

- Bibliographie Linguistique* (1949-1990), Utrecht, Spectrum.
- Bibliographie Linguistischer Literatur* (1979-1991), Frankfurt, Klostermann
- BRIESEMEISTER, D. (1979) «Bibliographie katalanischer Veröffentlichungen in Deutschland seit 1945», *Iberoromania*, 9, pp. 155-163.
- FLASCHE, H. (1950) *Die Sprachen und Literaturen der Romanen im Spiegel der deutschen Universitätsschriften 1885-1950: eine Bibliographie*, Bonn, Bouvier.
- INEICHEN, G. ed. (1961-1990) *Romanische Bibliographie (RB)*, Tübingen, Niemeyer.
- SATTEL, S. (1989) «Katalanische Themen an den Hochschulen der Bundesrepublik Deutschland, Österreichs und der deutschsprachigen Schweiz vom SS 1988 bis zum SS 1989», *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, pp. 233-247.
- (1991a) «Katalanische Themen an Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 1990 und im Wintersemester 1990/91», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 315-326.
- (1991b) «Seit 1945 im deutschen Sprachbereich fertiggestellte oder begonnene Habilitations-, Promotions-, Magister- oder andere Examensarbeiten über katalanische Themen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 298-314.

11. Referències de Berkenbusch & Bierbach (1997: 141).

- SCHÖNBERGER, A. & T. D. STEGMANN (1984) «Katalanistische und okzitanistische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1976-1983)», *Romanische Forschungen*, 96, pp. 278-292.
- (1988) «Katalanistische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1984-1987)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 1, pp. 243-263.
- (1989) «Katalanistische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1988)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, pp. 167-194.
- STROSETZKI, C. (1988-1994) *Bibliographie der Hispanistik*, Frankfurt, Vervuert.
- Zeitschrift für Romanische Philologie, Bibliographie* (1886-1913, 1924-1939, 1940-1950).